

Paauglių reputacijos tarp bendraamžių raiška sociometrinio statuso grupėse*

Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė, Kęstutis Kardelis

Lietuvos kūno kultūros akademija

Raktažodžiai: sociometrinis statusas, reputacija tarp bendraamžių, draugų turėjimas.

Santrauka. Sėkmingas bendravimas su bendraamžiais, teigiamas jų vertinimas ir priėmimas dažniausiai lemia vaikų psichosocialinę sveikatą, o socialinis vaikų neprisitaikymas įgalina prognozuoti vėlesnes prisitaikymo bei elgesio problemas (mokyklos nelankymą, nusikalstamumą, psichopatologinius sutrikimus). Pastaraisiais metais šiems klausimams tyrėjai skiria vis daugiau dėmesio, tačiau mokslinių tyrinėjimų, kur būtų analizuojami paauglių tarpusavio santykiai, dar nedaug. Atliekant šį tyrimą, buvo siekta nustatyti paauglių sociometrinį statusą, jų reputaciją tarp bendraamžių bei įrodyti šių duomenų sąsajas. Tyrime dalyvavo 502 Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklų 13±0,03 metų moksleiviai. Straipsnyje pateikiami duomenys atskleidžia paauglių socialinės reputacijos tarp bendraamžių ypatybes skirtingo sociometrinio statuso bei lyties grupėse.

Įvadas

Analizuojant vaikų ir paauglių sveikatą lemiančius veiksnius, be įprastų sveikatos rizikos veiksnių (rūkymas, padidėjęs kraujospūdis, nutukimas, nepakankamas fizinis aktyvumas ir kt.), vis dažniau akcentuojama agresija, somatiniai sutrikimai, delinkventinis elgesys (1), depresija (2), nerimas (3). Tačiau atlikta mažiau tyrinėjimų, kur nagrinėjamos paauglių bendravimo ypatybės, turinčios įtakos jų psichosocialinei sveikatai. Šios ypatybės atsiskleidžia per sociometrinio statuso tyrimus, kurių pastaraisiais metais atliekama daugiau, ypač tiriant vaikus ir paauglius. Vis daugiau mokslininkų (socialinių psichologų, visuomenės sveikatos specialistų), atlikdami tokius tyrimus, bando analizuoti vaikų tarpusavio santykius su bendraamžiais. Tokį susidomėjimą sociometrinio vaikų statusu lemia tai, kad bendravimas su bendraamžiais, ypač su artimais draugais, yra labai svarbus moksleivių gyvenime. Sėkmingas bendravimas su bendraamžiais, teigiamas jų vertinimas ir priėmimas daro įtaką vaikų psichosocialinei sveikatai bei mažina psichikos ligų riziką. Tyrimai rodo, kad 11–15 metų paaugliai, kurie sėkmingai adaptavosi klasės bendruomenėje, yra geresnės sveikatos negu tie, kurių socializacija nėra tokia sėkminga, ir kad vienatvės jausmas koreliuoja su kitais sveikatos indikatoriais, pavyzdžiui, vaistų vartojimu (4). Taip pat pažymima, kad socialiniai procesai vadinamojoje „klasės visuomenėje“ turi stiprų poveikį socialinės integracijos ir fizinės sveikatos sąveikai. Klasėje (grupėje) nariai yra skirstomi į neigia-

mą (izoliuotųjų bei atstumtųjų), teigiamą (populiariųjų, kontraversiškujų) bei neutralų (vidutinių) sociometrinį statusą turinčias grupes. Teigiamo statuso asmenys grupėje yra populiariausi. Kontraversiško statuso grupei priklausantys vaikai turi ir populiariųjų, ir atstumtųjų statusui būdingų savybių – labai didelį socialumą bei padidėjusį agresyvumą. Kitame poliuje – grupės atstumtieji ir izoliuotieji. Atstumtasis yra daugumos grupėje nemėgstamas ir atstumiamas: izoliuotasis – nepopuliarus asmuo, bet grupėje gali būti ir jį remiančių moksleivių. Tai rodo, kad socialinis klasės klimatas gali būti psichosocialinės bei fizinės sveikatos potencialus rizikos veiksnys (5–7).

Kitų tyrimų duomenimis, atstumtieji ir izoliuotieji moksleiviai, palyginti su populiariais jų bendraamžiais, rečiau patenka į prosocialias tarpusavio santykius skatinančias sąveikas, dažniau įsitraukia į destruktinius tarpusavio santykius (8), vartoja alkoholinius gėrimus, tampa bendraamžių agresijos objektu (9). Jiems būdingas ir didesnis socialinis stresas, jie dažniau būna vienišesni (10). Toks socialinis vaikų neprisitaikymas leidžia prognozuoti vėlesnes prisitaikymo bei elgesio problemas (mokyklos nelankymą, nusikalstamumą, psichopatologinius sutrikimus) (11).

Remiantis pateiktais teiginiais, aiškėja tokių tyrimų svarba. Būtina pabrėžti, jog daugelis tyrėjų, analizuodami tarpasmeninius santykius, orientuojasi į ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų sociometrinio statuso tyrimus, prioritetą skirdami berniukų santykiams atskleisti. Kur kas mažiau atlikta

Adresas susirašinėti: J. Vyšniauskytė-Rimkienė, Lietuvos kūno kultūros akademija, Sporto 6, 44221 Kaunas
El. paštas: jorune.v@takas.lt

* The full-length article in English can be found at <http://medicina.kmu.lt>

tyrinėjimų, kur analizuojama paauglių sociometrinio statuso sąveika su jų reputacijos tarp bendraamžių tyrimo duomenimis, atskleidžiant ir lyties skirtumus.

Šio tyrimo tikslas – nustatyti paauglių sociometrinį statusą, jų reputaciją tarp bendraamžių bei atskleisti jų sąsają.

Tirtųjų kontingentas ir tyrimo metodai

Tirtųjų kontingentą sudarė 502 septintųjų klasių moksleiviai (244 berniukai ir 258 mergaitės), atrinkti iš 11-kos Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklų taikant klasterinį atsitiktinį nepriklausomų imčių sudarymo metodą. Imtis, remiantis bandomojo tyrimo ($n=100$) duomenimis, buvo apskaičiuota taip, kad skirtumas tarp tyrimui atrinktos grupės ir generalinės visumos vidurkio nebūtų didesnis kaip 3 proc., esant 95 proc. patikimumui. Tiriamųjų amžiaus vidurkis – $13,0 \pm 0,03$ metų. Šis amžius pasirinktas todėl, kad psichopatologijos požiūriu paauglystės amžius traktuojamas kaip vienas iš kritinių laikotarpių žmogaus raidoje (12).

Tyrimui naudotas anketinės apklausos metodas, nes geriausi vaikų tarpusavio santykių vertintojai yra ne suaugusieji, o jų bendraamžiai (13), mat jų įvertinimas išlieka (14). Taigi apklausos metu pagrindinė informacija surinkta iš pačių tiriamųjų.

Šiam konstatuojamojo pobūdžio mokslinio stebėjimo tyrimui taikytas momentinis („skerspjūvio“) tyrimo būdas. Užtikrinant teisinį tyrimo duomenų slaptumą (anonimiškumo) principą, anketos buvo koduojamos. Apklausos procedūros, taikant jose visus toliau aprašytus tyrimo metodus, buvo vykdomos klasėje vienu metu dalyvaujant tyrėjui (kad, iškilus klausimams bei neaiškumams, tiriamieji galėtų gauti atsakymą). Atsakymams laiko buvo skiriama tiek, kiek reikėjo tiriamiesiems (pakako vienos pamokos). Visi tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, jo anonimiškumą bei supažindinti su anketos pildymo instrukcija.

Paauglių sociometriniam statusui nustatyti taikyta sociometrinio matavimo procedūra (15). Iš standartizuotų (kiekvienoje klasėje) pozityvaus pasirinkimo balų atėmus negatyvaus pasirinkimo balus, apskaičiuotas populiarumo rodiklis. Šių balų suma rodo socialinės įtakos rodiklį. Populiariųjų moksleivių grupei buvo priskirti tie vaikai, kurių populiarumo rodiklis buvo didesnis už 1,0; pozityvus pasirinkimo balas – didesnis už 0; negatyvus – mažesnis už 0. Atstumtųjų grupę sudarė tie vaikai, kurių populiarumo rodiklis buvo mažesnis už –1,0; pozityvus pasirinkimo balas – mažesnis už 0; negatyvus balas – didesnis už 0. Kontraversiškujų grupei priskirti tie paaugliai, kurių

populiarumo rodiklis didesnis už 0; pozityvus ir negatyvus pasirinkimo balai (kiekvienas atskirai) – didesni už 0; socialinės įtakos balas – didesnis už 1,0. Izoliuotųjų kategorijai priskirti tie, kurių socialinės įtakos balas mažesnis už –1,0; pozityvus ir negatyvus pasirinkimo balai (kiekvienas atskirai) – mažesni už 0. Likusieji moksleiviai buvo priskirti vidutiniųjų statuso grupei.

Paauglių reputacijai tarp bendraamžių įvertinti naudotas klasės žaidimo klausimynas (angl. *Revised Class Play – RCP*), (16), aprobuotas Lietuvoje (17). Naudojant šį klausimyną, bandyta nustatyti, kaip vaikai vertina savo bendraklasį elgesį. Klausimyną sudaro 30 vaidmenų, iš kurių 15 yra pozityvūs, likusieji – negatyvūs. Moksleiviui leidžiama pasirinkti tik vieną bendraklasį konkrečiam vaidmeniui, o jis pats gali būti parinktas keliems vaidmenims. Taisyklės draudžia moksleiviui pasirinkti save. Vertinant paauglių reputaciją tarp bendraamžių, išskirti ją apibūdinantys veiksniai. Ši metodika matuoja vieną teigiamą (socialumo–lyderiavimo) ir du neigiamus (destrukcijos–agresyvumo, jautrumo–izoliacijos) bendraamžių reputacijos veiksnius, kurių raiška buvo vertinama surinktų balų skaičiumi. Sociometrinio statuso ir reputacijos tarp bendraamžių metodikos yra vienos pagrindinių bendraamžių santykių kokybės vertinimo strategijų, todėl sąsajų tarp rezultatų, gautų naudojant šias metodikas, palyginimas padėtų geriau atskleisti tarpusavio santykių su bendraamžiais ypatybes.

Santykiams su bendraamžiais tirti naudotas socialinės izoliacijos–integracijos klausimynas (4), apibūdinantis moksleivių pagrindinių socialinio gyvenimo sričių ypatybes. Ryšiai su bendraamžiais buvo atskleidžiami klausiant, ar lengva moksleiviui susirasti draugų, ar sunku su jais aptarti rūpesčius ir kt.

Tyrimo duomenims apdoroti naudoti įprastiniai aprašomosios statistikos metodai. Apskaičiuoti aritmetiniai vidurkiai ir jų standartinės paklaidos. Duomenų skirtumo patikimumas vertintas taikant Stjudento (t), Fišerio (F) testus bei chi kvadrato (χ^2) kriterijų.

Rezultatai

Sociometrinio testo duomenys parodė, kad didžiausia tirtų paauglių dalis priklauso vidutiniųjų sociometriniam statusui. Mažesnė dalis (15 proc.) bendraamžių buvo įvertinta negatyviai (11,8 proc. paauglių pateko į atstumtųjų, 3,2 proc. – į izoliuotųjų grupes), o 8,8 proc. – pozityviai (atitinkamai – 6,8 proc. populiariųjų ir 2,0 proc. kontraversiškujų paauglių). Lyginant berniukų ir mergaičių pasiskirstymą sociometrinio statuso grupėse, pastebėta tendencija, jog daugiau mergaičių negu berniukų pateko į populiariųjų statuso grupę

(atitinkamai – 58,8 proc. ir 41,2 proc.) ir mažiau į izoliuotųjų (31,3 proc. ir 68,8 proc.). Skirtumai tarp mergaičių ir berniukų kitose socialinio statuso grupėse buvo nežymūs.

Analizuojant paauglių sociometrinio statuso sąsajas su jų reputacija tarp bendraamžių apibūdinančiais kintamaisiais, pirmiausia buvo bandyta nustatyti pozityvaus (socialumo–lyderiavimo) bendraamžių reputacijos veiksnio santykį su skirtingo statuso grupėmis. Tyrimo duomenys atskleidė reikšmingus reputacijos kintamųjų skirtumus tarp atskirų statuso grupių (1 lentelė). Kontraversiškaisiais klasėje laikomi paaugliai sulaukė didžiausio socialumo–lyderiavimo veiksnio bendraamžių įvertinimo. Šie duomenys statistiškai reikšmingai ($p<0,01$) skiriasi nuo paauglių priklausančių populiariųjų grupei. Mažiausiu suminiu balu socialumo–lyderiavimo veiksnys buvo įvertintas atstumtųjų paauglių grupėje. Šis įvertis reikšmingai skyrėsi nuo įverčių, kuriuos gavo populiarieji ($p<0,001$) bei izoliuotieji ($p<0,001$) moksleiviai. Lentelėje pateikti duomenys rodo, jog kiek didesnius socialumo–lyderiavimo balus gavo izoliuotieji paaugliai palyginti juos su vidutinio sociometrinio statuso moksleiviais, nors šis skirtumas nereikšmingas.

Negatyvią bendraamžių reputaciją apibūdinančio veiksnio (agresyvumo–destrukcijos) raiškos skirtingose sociometrinio statuso grupėse analizė parodė, kad (kaip ir tikėtasi) atstumtųjų statuso grupei priklausančios paaugliai iš kitų išsiskyrė aukščiausiais agresyvumo–destrukcijos įverčiais, kurie statistiškai reikšmingai ($p<0,001$) didesni negu populiariųjų moksleivių. Izoliuotųjų grupės paaugliai ne tik pasižymi prosocialiu elgesiu tarp bendraamžių, bet, pastarųjų nuomone, yra mažai agresyvūs. Šio statuso grupės moksleivių agresyvumo–destrukcijos veiksnys yra mažesnis nei atstumtųjų paauglių ($p<0,001$).

Pirmoje lentelėje pateiktais duomenimis, egzistuoja ryšys tarp sociometrinio statuso ir kito, neigiamą bendraamžių reputaciją atspindinčio, izoliuotumo–jautrumo veiksnio. Pavyzdžiui, populiariųjų statusui priklausančių paauglių izoliuotumo–jautrumo balai mažesni negu jų bendraklasių, turinčių kontraversiškųjų ($p<0,05$) bei atstumtųjų ($p<0,001$) statusą, balus. Įdomu tai, kad šis veiksnys tarp izoliuotųjų grupės paauglių yra ne toks ryškus palyginti su atstumtųjų grupe ($p<0,001$). Be to, izoliuotieji paaugliai pagal reputaciją tarp vienmečių apibūdinančius veiksnys mažai skyrėsi nuo vidutinį sociometrinį statusą turinčių paauglių.

Tyrimo duomenys apie paauglių reputaciją tarp bendraamžių buvo analizuoti lyties aspektu (2 lentelė). Iš antros lentelės duomenų matyti, kad teigiama reputacija tarp vienmečių būdingesnė paauglėms mergaitėms negu berniukams ($p<0,05$). Rastas statistiškai reikšmingas skirtumas ir tarp agresyvumo–destrukcijos kriterijaus bei lyties. Šis neigiamas reputacijos tarp bendraamžių veiksnys buvo labiau išreikštas tarp berniukų ($p<0,05$).

Anketoje buvo pateiktas klausimas, kaip moksleiviai vertina savo santykius su draugais, nes nurodoma (13), jog šiuos santykius objektyviausiai atspindi pačių moksleivių nuomonė (3 lentelė). Analizuojant trečioje lentelėje pateiktus duomenis, nesunku pastebėti, jog ypač teigiamai savo santykius su draugais vertina kontraversiškieji ir populiarieji paaugliai. Ne taip teigiamai šiuos santykius palyginti su pastaraisiais vertina atstumtieji ir izoliuotieji paaugliai. Tarp neigiamai savo santykius su bendraamžiais vertinančių paauglių išsiskiria izoliuotieji, kurių nuomonė nuo vidutiniųjų paauglių statistiškai reikšmingai skiriasi ($p<0,05$).

Ketvirtoje lentelėje pateikti duomenys rodo, kaip

1 lentelė. Paauglių reputaciją tarp bendraamžių apibūdinančių veiksnių įverčių vidurkiai sociometrinio statuso grupėse (balais)

Sociometrinio statuso grupės	Reputaciją charakterizuojantys veiksniai		
	socialumo–lyderiavimo	agresyvumo–destrukcijos	jautrumo–izoliuotumo
Populiarieji (n=6)	41,50±17,58	11,50 ±4,26	2,67±0,95
Atstumtieji (n=20)	15,90±2,52	20,55±5,23	22,10±4,97
Izoliuotieji (n=16)	33,31±4,39	6,75±1,30	9,44±2,48
Kontraversiškieji (n=7)	75,14±10,60	10,86±2,26	4,57±1,49
Vidutinieji (n=113)	26,57±2,13	8,95±1,16	6,29±1,10
	F=10,1; I.I.=4; p<0,001	F=3,5; I.I.=4; p<0,05	F=6,9; I.I.=4; p<0,001

2 lentelė. Paauglių reputaciją tarp bendraamžių apibūdinančių veiksnių įverčių vidurkiai lyties grupėse (balais)

Lytis	Reputaciją charakterizuojantys veiksniai		
	socialumo–lyderiavimo	agresyvumo–destrukcijos	jautrumo–izoliuotumo
Mergaitės	32,10±2,78	7,84±0,96	9,23±1,51
Berniukai	24,26±2,61	13,37±2,08	7,30±1,57
	p<0,05	p<0,05	p>0,05

3 lentelė. Paauglių savo santykių su draugais vertinimo skirstinys sociometrinio statuso grupėse (proc.)

Santykių vertinimo variantai	Sociometrinio statuso grupės				
	populiarieji	atstumtieji	izoliuotieji	kontraversiškieji	vidutinieji
Labai patenkintas ir patenkintas	97,1	73,2	62,5	100,0	84,8
Vidutiniškai patenkintas	2,9	23,2	25,0	0	10,6
Nepatenkintas ir visiškai nepatenkintas	0	3,6	12,5	0	3,4

$\chi^2=20,7$; l.l.=8; p<0,01.

4 lentelė. Paauglių nuomonės apie draugų turėjimą klasėje skirstinys sociometrinio statuso grupėse (proc.)

Ar turi draugų klasėje	Sociometrinio statuso grupės				
	populiarieji	atstumtieji	izoliuotieji	kontraversiškieji	vidutinieji
Turi	97,1	72,9	81,3	100,0	90,6
Kartais turi	0	18,6	18,8	0	7,1
Neturi	2,9	8,5	0	0	2,4

$\chi^2=23,8$; l.l.=8; p<0,01.

skirtingo sociometrinio statuso paaugliai nurodo, ar jie turi klasėje draugų. Lentelės duomenimis, visų sociometrinio statuso grupių moksleiviai turi klasėje draugų, tačiau daugiau draugų turi kontraversiškieji ir populiarieji bei vidutinio sociometrinio statuso paaugliai. Atstumtieji paaugliai dažniau negu kiti nurodė, kad klasėje draugų neturi. Statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį nerasta. Tai susiję su sociometrinio testo rezultatais, kur tokių skirtumų taip pat nerasta.

Rezultatų aptarimas

Tyrimo duomenimis, 15 proc. tirtų paauglių pateko į atstumtųjų ir izoliuotųjų grupes. Taigi negatyvaus sociometrinio statuso moksleiviai patiria tarpusavio santykių tarp bendraamžių problemų, kurios dėl

sutrikusių santykių gali lemti įvairių emocinės ir socialinės dezadaptacijos požymių atsiradimą (10). Kitų autorių duomenimis (18), žemesnės sociometrinio statuso kategorijos – atstumtiesiems ir izoliuotiesiems vaikams būdingas ir žemesnis socialinės integracijos lygmuo. Tuo tarpu teigiami paauglių tarpusavio santykiai padeda lengviau įveikti įvairias kritines situacijas (19). Tai pabrėžia paauglių tarpusavio santykių, kaip pagrindinio socialinės kompetencijos komponento, svarbą (20).

Nustatytas sociometrinio statuso ryšys su paauglių reputacijos tarp bendraamžių kintamaisiais rodo, jog teigiamas socialumo–lyderiavimo veiksnys gali būti susijęs su geresniu prisitaikymu gyvenime suaugus (4). Taigi tikėtina, kad bendraamžių pripažinimą

bei teigiamą reputaciją pelnę moksleiviai ir geriau prisitaikys prie gyvenimo sąlygų. Mažas paauglių populiarumas tarp bendraamžių labiau susijęs su depresija ir tai gali lemti tokių būsenų atsiradimą suaugus (21). Tačiau šio socialumo–lyderiavimo ir pozityvaus statuso ryšio stabilumas su amžiumi mažėja (17). Be to, populiariaji paaugliai tarp bendraamžių išsiskyrė kiek didesniais agresyvumo–destruktyvumo rodikliais. Todėl galima manyti, kad populiarumo statusas gali būti igyjamas ne vien tik prosocialiu elgesiu. Pavyzdžiui, nurodoma, kad prosocialus elgesys kiekvieno amžiaus tarpsnyje yra pagrindinis pozityvaus statuso raiškos veiksnys, tačiau vaikų raidos laikotarpiu pozityvaus elgesio raiška tampa vis sudėtingesnė (22).

Didesnius mergaičių, palyginus su berniukais, populiaraus sociometrinio statuso bei pozityvios jų reputacijos tarp bendraamžių rodiklius gali lemti kelios priežastys. Viena jų galėtų būti ta, jog mažų berniukų ir mergaičių socializacija vyksta skirtingomis sąlygomis. Šio amžiaus vaikams (ypač nuo 4 iki 6 metų) būdinga bendrauti savo lyties grupėse, kurių socialinė aplinka ir bendraamžių kultūra iš esmės skiriasi. Mergaitės yra linkusios žaisti ramesnius, daugiau verbalinio įsitraukimo reikalaujančius žaidimus, kuriuos dažniausiai stebi suaugusieji. Berniukams būdingesni aktyvesni žaidimai, kuriuos jie dažniau žaidžia nestebimi suaugusiųjų ir tai suteikia jiems mažiau galimybių gauti nuorodų apie tinkamo elgesio taisykles. Mergaičių grupėms taip pat būdingesnis tarpusavio bendravimas bei bendradarbiavimas, o berniukų grupėse išryškėja hierarchinė tarpusavio kova (23). Kita priežastis galėtų būti ta, jog paauglės mergaitės daugiau laiko negu berniukai praleidžia su draugais ir rečiau būna vienos (24). Joms svarbiau socialinis pasitenkinimas ir artumas, santykių emocionalumas (12). Be to, jos labiau empatiškos (25). Bendravimo skirtumai tarp lyčių, išryškėję vaikystės ir paauglystės laikotarpiu, išlieka ir žmogui suaugus. Ieškodami žmogaus, kuris suprastų ir su kuriuo būtų galima pasidalyti savo rūpesčiais ar skausmu, tiek vyrai, tiek moterys paprastai kreipiasi į moteris (26). Šios savybės bendraujant labai svarbios. Be to, moterys mažiau priešiškos negu vyrai, moka kurti emociškai artimus santykius (27).

Šio tyrimo duomenys patvirtina kitų tyrėjų analogiškus duomenis, kurie, analizuodami sociometrinio statuso ypatybes lyties aspektu, atskleidė dažnesnes berniukų agresyvaus elgesio apraiškas (22). Agresiją tiriantys mokslininkai nurodo, jog vyrai agresyvesni už moteris (28). Daroma prielaida, jog didesnis vyrų agresyvumas susijęs su jų fizine agresija. Taip pat nurodoma, kad moterys gali būti agresyvios, tik jų

agresija pasireiškia kiek kitaip (pvz., panaudojant psichologinę agresiją) (28). Todėl, aptariant tyrimo duomenis, reikėtų pabrėžti, jog berniukams, palyginus su mergaitėmis, būdingesnė fizinė agresija ir destruktivūs santykiai su vienmečiais.

Vienas iš vaikų socialinę integraciją apibūdinančių veiksnių – draugų turėjimas. Tyrimo duomenys patvirtina prielaidą, kad atstumtieji paaugliai jų turi mažiau negu kitų sociometrinio statuso kategorijų moksleiviai. Izoliotieji paaugliai pasižymėjo kaip turintys draugų klasėje, tačiau dalis jų (12,5 proc.) savo santykiais su draugais nepatenkinti. Šie duomenys susiję su literatūroje pateikiama izoliuotųjų grupės charakteristika, teigiančia, jog šios statuso grupės nariams būdinga jausti pasyvų bendraamžių ignoravimą (22), o tai jų netenkina. Psichologų atlikti tyrimai rodo, jog draugų neturėjimas klasėje dažniausiai yra susijęs su tokiais paauglių netinkamo elgesio apraiškomis, kaip konfliktiškumas, agresyvumas, ypač aktyvus elgesys bei kitomis nebrandaus bendravimo formomis (29). Draugų neturėjimas taip pat gali būti susijęs ir su mokytojų neigiamu vertinimu, kurį lemia vaiko nesugebėjimas įsiminti svarbią informaciją (4). Nurodytos draugų neturėjimo priežastys gali lemti paauglio pasitikėjimo savimi praradimą, o tai didina galimybę atsirasti psichosocialinės sveikatos sutrikimams.

Išvardyti teiginiai rodo, jog paaugliams, turintiems bendravimo su vienmečiais sunkumų, būtina socialinė parama, galinti padidinti įvairių stresų įveikimo galimybę. Tie paaugliai, kurie patiria socializacijos sunkumus, dažniau išgyvena bendrąjį prisitaikymo sindromą (stresą), dėl kurio, susilpnėjęs organizmo imuninei sistemai, jie greičiau susergera infekcinėmis ir piktybinėmis ligomis (4). Taigi socialinės sąveikos su bendraamžiais kokybė yra vienas pagrindinių paauglių psichosocialinės sveikatos rizikos veiksnių. Todėl aki-vaizdu, jog sveikatos stiprinimo ir jos švietimo srityje svarbu sutelkti dėmesį į tarpusavio bendravimo sunkumų turinčius paauglius. Mokytojas, socialinis pedagogas ar sveikatos ugdytojas galėtų padėti moksleiviams adaptuotis socialinėje klasės sistemoje. Literatūroje nurodoma, jog ten, kur mokytojas patvirtina mokinio kompetenciją, galima manyti, kad asmens ir aplinkos darna su jos psichosocialinėmis pasekmėmis sveikatai sustiprinama (4). Tai rodo, jog yra svarbu analizuoti socialinį klimatą, kuriame gyvena klasės mokiniai.

Išvados

1. Tarp tirtų moksleivių dominuoja vidutinio sociometrinio statuso paaugliai (76,3 proc.), mažesnę jų dalį (15 proc.) buvo įvertinta negatyviai (atstum-

tieji 11,8 proc., izoliuotieji 3,2 proc.), 8,8 proc. – pozityviai (populiariai 6,8 proc., kontraversiškieji 2 proc.). Pastebėta tendencija, jog populiariųjų statuso grupėje kiek daugiau mergaičių negu berniukų, o tarp izoliuotųjų daugiau vyrauja berniukai.

2. Lyginant skirtingo sociometrinio statuso paauglius, nustatyta, kad bendraamžiai ypač teigiamai socialumo–lyderiavimo aspektu vertino kontraversiškuosius ir populiariuosius paauglius; ypač neigiamai –

agresyvumo–destrukcijos bei jautrumo–izoliuotumo aspektu – atstumtuosius.

3. Teigiama reputacija tarp vienmečių labiau pasižymi paauglės mergaitės negu berniukai, o agresyvumas–destrukcija tarp berniukų pasireiškė stipriau.

4. Atstumtieji, kaip ir izoliuotieji, paaugliai rečiau negu kontraversiškieji ir populiariai teigiamai vertino savo santykius su bendraamžiais ir dažniau nurodė, kad klasėje neturi draugų.

Peer reputation of adolescents: sociometric status differences

Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė, Kęstutis Kardelis
Lithuanian Academy of Physical Education, Lithuania

Key words: sociometric status, peer reputation, peer acceptance.

Summary. Successful communication with peers, positive classroom acceptance influence psychosocial health of children, while social maladjustment in childhood has emerged as high risk predictor of later delinquency and conduct problems (dropping out of school, criminality, psychopathology). Though these issues have devoted increasing attention in recent years, but still there is a lack of studies analyzing peer relation of adolescents. The primary purposes of the present study were to examine sociometric status, peer reputation and peer relations of adolescents and reveal connections between these results. Data were obtained on 502 adolescents (mean age 13±0.03) attending secondary schools of Kaunas city. The findings revealed peer reputation connections with status and sex groups.

Correspondence to J. Vyšniauskytė-Rimkienė, Lithuanian Academy of Physical Education, Sporto 6, 44221 Kaunas, Lithuania. E-mail: jorune.v@takas.lt

Literatūra

1. Žukauskienė R, Pilkauskaitė-Valickienė R, Kalinauskienė O, Kratavičienė R. Vaikų elgsenos ir emocinių problemų vertinimas naudojant Vaiko elgesio skalę ir Jaunimo saviavertinimo klausimyną. (Evaluating behavioral and emotional problems with the Child Behavior Checklist and Youth Self-Report scales: cross-informant and longitudinal associations.) *Medicina (Kaunas)* 2004;40:169-77.
2. Markevičiūtė A, Goštautas A, Pilkauskienė I. Paauglių depresiskumo ir kitų asmenybės bruožų sąsaja. (Personality correlations with depressiveness among adolescents.) *Medicina (Kaunas)* 2003;39:186-93.
3. Diomšina B, Vyčienė D. Vaikų ir paauglių nerimo sutrikimai. Psichoterapijos kryptys. (Anxiety disorders in children and adolescents. Psychotherapeutic interventions.) *Medicina (Kaunas)* 2002;38:466-70.
4. Eder A. Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC). A WHO Cross-National Survey; Research Protocol for the 1989–1990 Study. Norway: University of Bergen Research Centre for Health Promotion; 1989.
5. Morison P, Masten AS. Peer reputation in middle childhood as a predictor of adaptation in adolescence: a seven-year follow-up. *Child Dev* 1991;62:991-1007.
6. Zaborskis A, Žemaitienė N, Šumskas, Diržytė A. Moksleivių gyvenimo būdas ir sveikata. (Life style and health of school-children.) Vilnius: Leidybos centras; 1996.
7. Moroz KB, Jones KM. The effects of positive peer reporting on children's social involvement. *School Psych Rev* 2002; 31:235-46.
8. Ladd GW. Having friends, keeping friends, and being linked by peers in the classroom: predictor of children's early school adjustment? *Child Dev* 1990;61:1081-100.
9. Coie JD, Lochman JE, Terry R, Hyman C. Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *J Consult Clin Psychol* 1992;60:783-92.
10. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. (Psychological sources of maladjusted behavior.) Vilnius: Lietuvos teisės akademija; 1997.
11. Parker JG, Asher SR. Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychol Bull* 1987; 102:357-89.
12. Petrulytė A. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. (Social development of young adolescent.) Vilnius: Presvika; 2003. p.31-2.
13. Hartup WW. Peer relations. In: Mussen PH, editor. *Handbook of child psychology*. New York; 1983.
14. Belicheva SA. Osnovy preventivnoj psichologii. (Basis of the preventive psychology.) Moskva: TEIS; 1993.
15. Coie JD, Dodge KA. Continuities and changes in children's social status: a five-year longitudinal study. *Merrill Palmer Q* 1983;29:261-82.
16. Masten AS, Morrison P, Pelligrini DA. Revised class play method of peer assessment. *Dev Psychol* 1985;21:523-33.
17. Žukauskienė R. Jaunesniojo ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio santykiai. (Peer relationships in middle child-

- hood and adolescence.) *Psichologija* 1997;16:85-100.
18. Franzoi SL, Davis MH, Vasquez-Suson KA. Two social worlds: social correlates and stability of adolescents status groups. *J Pers Soc Psychol* 1994;67:462-73.
  19. Epstein JL. Selected friends in contrasting secondary school environments. In: Epstein JL, Karwest ML, editors. *Friends in school*. New York: Academic Press; 1983.
  20. Fisher JL, Sollie DL, Morrow KB. Social networks in male and female adolescents. *J Adolesc Res* 1986;6:1-14.
  21. Kraig G. *Psichologija razvitija*. 7 th ed. Sankt-Peterburg: Piter; 2002.
  22. Coie JD, Dodge KA, Kupersmidt J. Peer group behavior and social status. In: Asher SR, Coie JD, editors. *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press; 1990. p. 17-42.
  23. Fabes RA, Lynn Martin C, Hanish LD, Anders MC, Madden-Derdich AA. Early school competence the roles of sex-segregated play and effortful control. *Dev Psychol* 2003;39:848-58.
  24. Wong MM, Csikszentmihalyi M. Affiliation motivation and daily experience: Some issues on gender differences. *J Pers Soc Psychol* 1991;60:154-64.
  25. Myers DG. *Psichologija*. (Psychology.) Kaunas: Poligrafija ir informatika; 2000.
  26. Sapadin LA. Friendship and gender: perspectives of professional men and women. *J Soc Pers Relat* 1988;5:387-403.
  27. Eagly AH. Sex differences in social behavior: a social-role interpretation. New York: Erlbaum; 1987.
  28. Dishion TJ, Patterson GR, Griesler GR. Aggressive behavior: current perspectives. In: Huesmann LR, editor. *New York: Plenum Press; 1994. p.59-95.*
  29. Pilkauskaitė R. *Psichologinės paauglių problemos ir konsultavimas*. (Psychosocial problems and counseling of adolescents.) Vilnius: Kronta; 1999. p.31-2.

Straipsnis gautas 2004 02 09, priimtas 2004 11 12

Received 9 February 2004, accepted 12 November 2004